

Olga Koplan, OŠ Ivana Groharja Škofja Loka

CANKARJEVO TEKMOVANJE S KNJIGO ANDREJA MAKUCA *OČI*

1. Uvod¹

V članku predstavljam polemike, ki so se razširile v javnosti ob letošnji izbiri knjig za osmi in deveti razred osnovne šole, izjave strokovnjakov, učencev, učiteljev ter drugih sodelujočih v polemiki, delo z učenci pri obravnavi knjige Andreja Makuca *Oči*, stališče avtorja do problematike, ki jo izpostavi v knjigi, in kako so knjigo sprejeli učenci. Razmišljam o zrelosti učencev in o vlogi učitelja pri delu s knjigo. Pri predstavitvi polemik sem se omejila predvsem na tiste, ki se navezujejo na knjigo *Oči*, in na mnenja tistih, ki pravijo, da so knjigo tudi prebrali.

2. Polemike ob izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje

Ob izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje Andreja Predina *Na zeleno vejo* in Andreja Makuca *Oči* je v šolskem letu 2011/2012 izbruhnila ostra javna polemika o primernosti teh del za mlade bralce. Knjigi sta zbudili javno zgražanje staršev in učiteljic na spletnem forumu, nato so nekatere šole zagrozile z bojkotom tekmovanja. Komisija za pripravo Cankarjevega tekmovanja je knjigo *Na zeleno vejo* Andreja Predina umaknila zaradi sedmih šol, ki so na Zavod Republike Slovenije za šolstvo poslale dopis, da bodo zaradi nje bojkotirale tekmovanje, in pod javnim pritiskom Ženske zveze stranke NSi. 12. 9. so na straneh Zavoda RS za šolstvo objavili spremembo razpisa. Kot obvezno knjigo so predpisali Makučeve *Oči*, knjigo *Na zeleno vejo* pa so uvrstili med priporočeno literaturo, namesto nje pa so šole lahko izbrale katerokoli problemsko realistično besedilo.

¹ Članek je nastal na podlagi diplomske naloge pod mentorstvom dr. Aleksandra Bjelčeviča.

2.1 Mnenja strokovnjakov v polemiki

Člani strokovne komisije in njihov predsednik dr. Igor Saksida so povedali, da so knjigi izbrali na podlagi treh kriterijev: kakovosti, raznolikosti in možnosti, ki jih knjiga ponuja za pogovor med mentorjem in mladim bralcem. Poudarili so, da sta bili obe knjigi nominirani za nagrado večernica, da sta izšli v zbirki za najstnike, da je obe Pionirska knjižnica označila kot kakovostno literaturo in da Cankarjevo tekmovanje ni obvezno, ampak se vsak učenec lahko svobodno odloči, da se tekmovanja udeleži ali ne. Poudarili so, da sta knjigi problemski oziroma tabujski, da na ravni vsebine in jezika izražata upor do sveta, za bralca pa sta provokacija in šok. Namenjeni sta zahtevnejšim bralcem, saj ju je treba brati drugače kot prostočasno branje. Takšna literatura zahteva kritično branje in razmišljanje, pri tem pa imajo pomembno vlogo tudi mentorji tekmovanja. Ti morajo staršem pokazati, da branje ni identifikacija in da so se sposobni spopasti tudi s problemsko literaturo. Na očitke, da je v knjigi veliko nasilja, so odgovorili, da pisatelj ni indiferenten do nasilja, ampak da so pretresljivi prizori trpljenja živali v resnici etično izrazito angažirani.

Dr. Boža Krakar Vogel, profesorica didaktike slovenskega jezika in književnosti na filozofski fakulteti, se je osredotočila predvsem na Predinovo knjigo *Na zeleno vejo*. Opozorila pa je na nasilje v Makučevi knjigi *Oči* in poudarila, da kadar delo odkloni kritična mera bralcev (To so učenci, mentorji, starši, strokovna komisija in drugi.), se je treba vprašati, zakaj sega čez mejo povprečne recepcije. Pravi, da takšne knjige ne kaže predpisovati v šolskem sistemu, a to ne pomeni, da tovrstnih knjig ni mogoče brati. Knjigo lahko izbere učitelj, ki pozna svoje učence, in sicer v sklopu izbirnega branja, torej tistega, ki je določen interno, ne eksterno. Tudi dr. Milena Mileva Blažič, strokovnjakinja za mladinsko književnost z ljubljanske Pedagoške fakultete, je poudarila, da knjigi nista primerni bralnemu razvoju učencev v 8. in 9. razredu, kajti horizont pričakovanja mladih bralcev je drugačen od horizonta pričakovanja odraslih. Povedala je tudi, da je sporno, ker perspektiva prvoosebnega pripovedovalca ne vsebuje empatije do mučenih živali in da takšne knjige niso primerne za šolsko literarno vzgojo, da je bil izbor knjig nedemokratičen, avtoritativen, brez pilotskih raziskav in neprimeren za 14- in 15-letnike. Zaradi grozljivo nazornih opisov mučenja živali se z izborom knjige za učence osmega in devetega razreda ni strinjala tudi predsednica Ženske zveze stranke Nova Slovenija Mojca Kucler Dolinar. Ženska zveza NSi je ministra Lukšiča pozvala, naj posreduje, da bosta obe knjigi umaknjeni in nadomeščeni s knjigama, primernima za učence osmega in devetega razreda.

Zdravko Duša, urednik na Cankarjevi založbi, in Franja Žišt, ki se je oglasila v Večer, pa so videli v javnih polemikah nepotrebno moraliziranje. Zanimiv pa je predlog učitelja ljubljanske waldorfske šole Klemena Laha, da bi v izbor knjig za Cankarjevo tekmovanje vključili tudi knjige tujih avtorjev.

2.2 Mnenja učiteljev, učencev in staršev

V polemiko so se vključevali predvsem učitelji, ki se z izborom knjige niso strinjali. Samo ena učiteljica je zapisala, da jemlje tekmovanje kot poseben izziv, ki bo od nje terjal večji napor kot običajno. Precej učiteljev je prepoznalo

knjigo *Oči* kot kakovostno literarno delo, a tudi ti so menili, da je delo nepri-
merno za učence, stare od trinajst do petnajst let. Motilo jih je grozljivo na-
zorno predstavljanje mučenja živali. Opozarjali so na vzgojne probleme v šoli
in da jim knjigi pri vzgoji ne bosta v pomoč. Menili so, da bi se iste teme dale
obravnavati ob drugačni literaturi, dvomili pa so tudi v strokovno komisijo,
ki podeljuje nagrado večernica.

Zaradi nasilja so bili proti izboru tudi številni starši. Nekateri so zapisali, naj
se spoštuje ustavna pravica, da otroke vzgajajo v skladu s svojimi prepričanji.
Nekateri zaradi takšnega izbora knjig svojih otrok niso poslali k pripravam
na Cankarjevo tekmovanje.

Večina učencev, ki so sodelovali v polemiki, se z izborom ni strinjala. Pred-
vsem se jim je uprlo mučenje. Skrbelo jih je, kako bodo o takšni problematiki
pisali razlagalne spise. Toda ena od udeleženk polemike je prepoznala knjigo
kot kakovostno, saj pravi, da prinaša globoke nauke, vendar pa jo je treba
prebrati vsaj dvakrat, da doživiš zgodbo drugače in dojameš njeno sporočilo.

2.3 Stališče avtorja knjige Andreja Makuca do problematike

Andrej Makuc meni, da je eden glavnih vzrokov za polemiko prepad med po-
dobo, ki si jo starši naredijo o lastnih otrocih, in realnim stanjem – zrelostjo,
ki jo otroci pri teh letih že dosegajo. Pravi, da so veliko bolj zreli in odprti, kot
jih vidijo starši. Priznava, da se tej pasti tudi sam ni mogel povsem izogniti
v starševski vlogi. Dodaja, da je knjigo *Oči* napisal kot knjigo o ljubezni, o
prijateljstvu, o odpuščanju, odraščanju, poskusu odpreti se v dobroto, da je
knjiga poskus hvalospeva življenju. Delo ni nastajalo za ciljno publiko, saj
ga ni pisal z mislijo na mladino, kajti po njegovem mnenju je dobro besedilo
odprto in ni geografsko, spolno ali starostno omejeno. Dobra literatura je
nadčasovna. Poudarja, da je Cankarjevo tekmovanje fakultativno, da nikogar
ne silimo, da bi se ga udeležil. Drži pa, da pomaga nabrati več točk. To pa ni
pravičen pristop, saj zbiranje točk ne bi smelo biti edina motivacija za branje.
Po njegovem mnenju se v vsem hrušču okrog Cankarjevega tekmovanja kaže
lažna ali dvojna morala. Ljudje izražajo gnus, ki jih je obhajal med branjem
o trpinčenju živali v *Očeh*, po drugi strani pa si zatiskajo oči in nočejo videti
krutosti do živali v vsakdanjem življenju, zato jih je treba zvabiti v past, da se
soočijo s čim novim in so zmožni globljega uvida stvari.

3. Delo z učenci pri obravnavi knjige Andreja Makuca *Oči*

Knjiga Andreja Makuca *Oči* je zbirka kratkih zgodb z naslovi: *Pasje*, *Konjske*,
Mišje, *Žabje*, *Moje*, *Jočeve*. Vsem so skupne nekatere osebe iz bratovščine, ki
jo sestavljajo Drejc, Ivč, Joc, Rus in Frenk. Zgodbe so vezane na čas njihovega
otročstva, ki ga preživljajo dokaj svobodno. Svoj prosti čas fantje preživljajo v
naravi. Srečujejo se z življenjem odraslih, opazujejo njihov odnos do živali,
pretreseni so ob prizorih nasilja, vendar nezavedno ravnajo po njihovem
zgledu. V zadnjih dveh zgodbah *Moje* in *Jočeve* žrtve nasilja niso več živali,
ampak dečki sami. Knjiga je zelo težka, ker pisatelj odkrito in neposredno

opisuje mučenje živali. Ti prizori so tako kruti, da se bralcu uprejo, lahko je pretresen, šokiran, prizadet. Zato bralci, zlasti mladi, ob prvem branju niti ne razberejo sporočila drugih delov zgodb. Pisatelj nam v knjigi ne predstavi samo nasilja, ampak tudi pristen, ljubeč odnos človeka do živali, ko človek in žival čutita eno, ko se razumeta brez besed, ko drug drugega s stiskom umirita in skupaj želita potovati v svoj svet. Pa ne samo živali, tudi narava je pisatelju čarobna pokrajina, ko »drobiž ali kepice iz brejih oblakov pogri-njajo belo prepleskan svet«. Fantje so raziskovalci. S svojimi radovednimi in preiskujočimi očmi vidijo stisko, mehkobo človeka in živali, pa tudi krutost in nečloveškost. Vse se vtisne vanje in v sebi čutijo tesnobo ob nasilju, a ne govorijo o tem. Molče se odpravijo eno prižgat, da bi pozabili. A ne pozabijo. Že v naslednji zgodbi jih srečamo, ko preživljajo počitnice, rešujejo čast Kramerjevega očeta in na koncu zgodbe mučijo nedolžno miš, ki jim s svo-jim obupanim pogledom ne uspe povedati, da so postali enaki kot odrasli. Srečamo jih pri igri, ko se v njih že prebujajo prva ljubezenska čustva in ko se spopadejo v srditem boju, ki jim prinese tudi nesrečo.

3.1 Navodila tekmovalne komisije

Tekmovalna komisija je v svojih priporočilih svetovala, naj učitelji z učenci obe deli kritično preberejo, podrobno analizirajo, primerjajo, ovrednotijo, ustno in pisno utemeljujejo svoje razumevanje ter presojo književnega sporočila, oseb in jezika. Svetovali so, naj učence navajamo na počasno branje, kajti Makučeve *Oči* so delo, ki dozori šele pri bralcu, ki ga bere počasi, pozorno in ne hlastno površno, naj se pogovorimo o sporočilnosti, o tematiki problem-skih besedil, o odraščanju, nasilju, občutenju stiske (drugega), o družini, prijateljstvu, odnosu do vseh živih bitij itd. Predlagali so, da učenci soočijo svoja mnenja ob okrogli mizi, na kateri vsak učenec svoje mnenje predstavi in utemelji, da pišejo dnevnik branja, književne osebe primerjajo, analizirajo prostor in čas dogajanja, način pripovedovanja, opazujejo jezik, razmišljajo o tem, kakšni so junaki iz naših zgodb, o njihovem ravnanju, zlu in nasilju v človeški družbi, pojasnijo predlagane citate iz besedila, raziskujejo jezik, raz-mišljajo o čustvih (žalost, bolečina, trpljenje, krivda, okrutnost, srh ...), ki jih vzbudi besedilo, o svojih osebnih vtisih in aktualnosti besedil in vzpostavijo po-globljen kritičen odnos do prebranega. Svetovali so, da primerjamo obe deli, in sicer njuno glavno temo, književne osebe, jezik, način pisanja in podobno.

3.2 Obravnava zgodb

K pripravam na Cankarjevo tekmovanje spadajo tudi spoznavanje literarne teorije, opazovanje in vrednotenje jezika, načina pisanja, primerjave med izbranimi knjigama itd., vendar se pri predstavitvi omejujem predvsem na vrednotenje štirih zgodb iz knjige *Oči* in na njihovo sporočilo.

Učence so zelo razburile javne polemike, ki so jih poznali že pred pričetkom dodatnega pouka, pri katerem jih pripravljamo na Cankarjevo tekmovanje. Zato sem jih spodbudila, naj poiščejo različna mnenja, ki smo jih nato pred-stavili pri pouku. Odločili smo se, da si bomo ustvarili svoje mnenje, ko bomo knjigo prebrali tudi sami. Najprej so zgodbe težko brali. Poglejmo si nekaj njihovih zapisov po prvem branju.

Knjiga je kruta, neprimerna za šolsko tekmovanje. Glavna tema je mučenje živali, kar je res nagnusno. Zdi se mi, da pisatelj o mučenju piše z užitkom, saj za opis tega porabi kar nekaj strani. Po branju knjige mi je bilo slabo in slabo mi je, ker nekateri o tem z veseljem pišejo. Pisatelj je talentiran. Zelo dobro se izraža. Ne razumem, zakaj ni napisal bralcem ljubše knjige, saj bi se nam knjiga priljubila in bi jo radi brali. Tako pa se le spravlja na slab glas. Imam mlajšega bratca in poznam njegove prijatelje. Če bi kdo od njih to prebral, bi lahko kaj takega poskusil. (učenka osmega razreda)

Knjiga mi ni bila všeč, ker so mučili živali in to natančno opisuje. Rada imam živali, zato sem knjigo zelo težko brala in sem komaj čakala, da preberem zadnjo stran. (učenka osmega razreda)

Knjiga se mi zdi grozna, saj je v njej veliko nasilja, tako nad ljudmi kot nad živalmi. Najbolj mi je bila všeč zgodba Pasje, ker so v ospredju predvsem čustva in odnosi. Če bi morala določiti najbolj grozno zgodbo, bi bila to *Konjske*, čeprav nisem prepričana zakaj. Niti prebrati je nisem mogla do konca, tako me je pretresla. (učenka devetega razreda)

Zgodbe so najprej delovale na učence šokantno, vendar so že na začetku razbrali vsaj kakšen pisateljev namen, saj so zapisali:

Pisatelj je z zgodbo hotel sporočiti, da ne smemo mučiti živali, ker to ni prav. Hotel je, da bi se nam že zdaj zagnusilo mučenje živali, da ne bi tega počeli kasneje. (učenec osmega razreda)

Iz knjige sem se naučila, da živali čutijo, kaj se jim bo zgodilo. Ne zdi se mi prav, da so jih mučili. Pove mi, da moram živali imeti rada in jih braniti. Glede odnosov v družini pa se mi zdi, da bi jih morali bolj poglobljati in ohranjati lepe stvari. (učenka osmega razreda)

Zdi se mi, da nam je pisatelj hotel povedati, da svet ni le sladek bonbon, ampak ravno nasprotno – poln groze in bolečine. Ves čas naše oči spremljajo te grozote in umazanije in zelo dobro je, če jih kdaj pa kdaj skrijemo za veke. (učenka devetega razreda)

Počasi so se čustva umirila, prvi vtisi so bili za nami, zato smo začeli raziskovati besedila. Brali smo natančno, od vrstice do vrstice. Izpisali smo osebe, ki nastopajo v zgodbah, določili smo kraj in čas dogajanja. Ugotovili smo, kdo pripoveduje zgodbo in s čigavega zornega kota gledamo dogajanje. Začeli smo iskati v zgodbah še tisto, kar so ob prvem branju spregledali. Ugotovili smo, da pisatelj na začetku zgodbe *Pasje* uporabi zanimiv dialog, s katerim nas vrže v situacijo. Preko njega smo razbirali, kaj osebe čutijo in kaj doživljajo, zakaj sta se mati in oče pogovarjala tako, kot da ne namera vata storiti nič slabega, zakaj sta vse besede zavila v vato, zakaj se je oče po uboju psičkov smešno opotekel v sneg in je bil videti star in negotov v nogah, zakaj je pobliskaval z očmi in je bilo v njem toliko besa. Opazovali smo odnos med Drejcem in Petro, pa med Drejcem in starši. Razmišljali smo o njihovi zahtevi, da mora dvanajstletni Drejc ravnati in razmišljati kot odrasel, da ne sme več jokati in da mora zatreti svoje želje. O tem, da si je Drejc želel biti še otrok in da se mu je svet odraslih zagnusil, ko je videl, kako ravna jo z živalmi. Ogledali smo si odnos Petre do psice Negre, Negrino trpljenje ob izgubi mladičkov in neustavljivo borbo, da bi jih dobila nazaj. Primerjali smo svet Drejca in Petre, ki je bil svet lepega, in »steptan vsakdan« odraslih, v katerega naj bi stopil Drejc. Opazovali smo tesno vez med otrokoma, ki se tako dobro poznata, da gledata z istimi očmi, in Drejčevo razočaranje nad očetom, ko je spoznal, da je on ubil mladičke. Konec zgodbe je pretresljiv, vendar ga pisatelj zavije v zimsko milino in Petrino vero, da bo z Negro še

vse dobro, saj jo bo ona stisnila v objem. Tudi Drejc si ne želi domov, ker doma zanj ni več lepo kot prej.

Učenci so razbrali globlja sporočila zgodbe. Odkrili so občutljivi svet pisatelja, ki tenkočutno oriše odnose v družini in posledice, ki jih prinaša uboj. Drejc ne izgubi samo psičkov, ampak tudi zaupanje in ljubezen do svojega očeta. Spozna temno plat sveta, v katerega noče vstopiti, čeprav so ga že pahnili vanj. Ugotovili smo, da je pisateljev jezik zelo bogat, inovativen in nekaj posebnega. Učenci so se strinjali, da takšnega jezika še niso srečali pri nobenem sodobnem slovenskem pisatelju.

Zgodba *Mišje* se od ostalih zgodb razlikuje v tem, da se v njenem prvem delu pojavi tudi humor, ki je zelo domiseln. Zgodba govori o tem, da se je v prikolici Ivčevega očeta Anzeja pojavila miš, ki je zgrizla zavese, a miši ni mogel nikjer najti. Da bi rešil očetovo čast, ki se je osmešil pred celim blokom stanovalcev, je Ivč prosil prijatelje, da mu pomagajo najti miš. Miš so res našli in si ob njej krajšali vroče poletne dni, toda poletje se je izteklo, z njim pa tudi fantovsko usmiljenje. Miš so sklenili utopiti in so jo mučili tako dolgo, da je že skoraj poginila.

Zanimalo nas je, ali pisatelj izrazi odklonilen odnos do mučenja živali ali ne. Zato smo pogledali reakcije in govor fantov ob tem dejanju. Drejc, ki pripoveduje zgodbo o mučenju miške, pove, da je miška čutila in slišala, kaj jo čaka. »Drobiž je drobno drobno zadrgetal. Vse je slišal.« (Makuc 2001: 71) Miška se mu je smilila, toda načrtu družčine se ni hotel izogniti. »Hotel sem še enkrat nekaj reči v obrambo, pa sem se ustrašil mehkobe v sebi. Saj sem vendar dedec. Bom raje kar molčal.« (Makuc 2001: 73) Drejc ob miški razmišlja: »Žival ima vedno odprte oči – ko živi, ko trpi, tudi ko umira in umre. Žival se med trpljenjem ne zna skriti kot človek. Za zaprte veke. Moja babica je imela prav. Spokojno lahko zaprejo oči v smrt samo redki. Sila redki. Živali nikoli. One vse štejejo za življenje, ker ne vedo za smrt.« (Makuc 2001: 73) Pri krutem dejanju je vztrajal samo Ivč, ostali fantje so pobegnili, ker niso več mogli gledati trpljenja uboge živali. Kako jih je pretreslo, je dokazoval tudi »dež« pod njihovimi vekami, ki ga niso hoteli priznati.

Ugotovili smo, da pisatelj ni na strani nasilja, a zanimalo nas je, kakšni so bil odnosi med fanti, da je v njihovi sredini zmagovalo nasilje, kakšen je njihov odnos do živali, kako se spreminja in kako doživljajo nasilje.

Zgodba *Konjske* pripoveduje o neverjetni povezanosti hlapca Gustla in konja Pubana. V notranjem delu zgodbe, v katerem pisatelj poseže v preteklost teh dveh glavnih oseb, nam opiše prisrčen odnos med njima. Ogledali smo si ga in videli, kako je hlapec znal ravnati s konjem, kako se je bal zanj, kako mu je otiral mokroto s kože, ostalo pa sušil s klobukom ali pa z rokavom, kako mu je vedno poiskal najlažjo pot za vleko hlodov. Konj se iz hvaležnosti do Gustla spusti hitreje po bregu. Ko mu hlapec s prsti preplete grivo in ob njem poskakuje, Pubanu gre na smeh. Med njima vlada popolna iskrenost: »Gustl nikoli ne laže. Njemu, Pubanu že ne.« (Makuc 2001: 37) Že na začetku zgodbe, ko pripovedovalec Drejc pove, da so ta dan otroci iz družčine gledali uboj konja Pubana, nam pove pomenljivo misel. Spominja se Pubanovih prvih let, ko je bil še Pubek in je za žičnatim svetom mulil travo ter pogledoval otroke. Hotel se je igrati. »Saj konj ne odraste v človeka. Da bi delal zlo.« (Makuc 2001: 34)

Učenci so opazovali nasprotje med ljubečim, pristnim odnosom med hlapcem in konjem ter brezosebnim odnosom ubijalcev, ki že preračunavajo kilograme mesa, ko je konj še živ. Ogledali smo si tudi reakcijo fantov – otrok, ki so ta prizor gledali. Niso hoteli govoriti o tem, kar so čutili. Pomirila jih je cigareta, da so pozabili na zoprnijo.

Ob zgodbi *Žabje* smo si najlažje ustvarili sliko o fantih, ker so zalo dobro predstavljeni. Nismo se toliko ustavljali ob prizoru, ko mučijo žabe. Zanimal nas je vzrok, *zakaj so ta nasilni* poskus sploh naredili. Niso namreč verjeli razlagi učiteljice, da se lastovice vsako pomlad vrnejo v isto gnezdo, v katerem so valile prejšnje leto, in so šli staviti. Hoteli so tudi dokazati, da če grozno trpiš, ravnaš brezglavo, skratka, da je bolečina močnejša od nagona. V zgodbi niso nasilni samo otroci, ampak tudi kmet Vrtič, ko najde dečke pri nasilnem dejanju. Kljub temu, da je v zgodbi toliko nasilja, pa lahko vidimo, da je bilo fantom tesno pri srcu in da se jim je mučenje upiralo. »In že sem preganjal tesnobo pred onim, kar nas čaka, in prižgal novo cigareto.« (Makuc 2001: 86)

3.3 Pisanje razlagalnih spisov

Pri urah dodatnega pouka in doma so učenci opisovali kraje dogajanja, označili osebe, ponazarjali njihovo doživljanje, pisali svoja mnenja, utemeljevali svoje trditve, razlagali vpliv nasilja odraslih na otroke itd. Svoje trditve so utemeljevali in ponazarjali z odlomki iz besedila. Ker so se na knjigo odzivali predvsem s čustvenega vidika, smo veliko časa posvetili izražanju doživljanja in presojanju ter vrednotenju besedila. Predstavljam odlomke iz spisov dveh tekmovalk, ki kažejo na to, da so učenci svoj pogled na književno delo *Oči* spremenili, kako razmišljajo o nasilju v svetu, kako so čustveno doživeli knjigi, kaj so ob njej razmišljali in do kakšnih spoznanj so prišli.

Učenka devetega razreda je zapisala:

Na svojo srečo nikoli nisem bila priča nasilju ali ga celo doživela, zato se najprej nisem mogla vživeti v zgodbe. Ugotovila sem, da se danes ljudje bolj sovražijo, kot so se ljudje v zgodovini. Ljudje so bili nekoč spoštljivi in so se imeli radi, danes pa le gledamo, kako bi lahko na vsakem koraku koga prizadeli. Čeprav je v zgodovini potekalo veliko hudih vojn, ljudje ostajamo isti in nas vojne niso izučile, da je bolje, če se imamo med seboj radi, kot če se med seboj sovražimo.

Nasilja človeka do živali ne razumem. Zakaj bi človek želel škodovati na primer psu, zvestemu prijatelju, ali konju, ki nas lahko prevaža? Ljudje so bili nekoč naklonjeni svojim živalim. Kaj pa danes?

Navadno mislimo, da so odrasli pametnejši in zrelejši, a pisatelj v zgodbah *Pasje* in *Konjske* dokaže ravno nasprotno. Seveda pa tudi otroci niso predstavljeni kot pridni.

Med branjem zgodb sem začutila veliko različnih občutkov. Večinoma sem čutila bolečino, strah, trpljenje, predvsem pa sem bila žalostna in potrta. Od časa do časa sem se malo nasmehnila zaradi humorja v zgodbi *Mišje*. Pretresla pa me je tudi knjiga *Debeluška*. Težko si predstavljam, na kakšen način trpi Urša, saj še nikoli nisem zares trpela, ali kako se počutijo živali, ko se nadnje spravljajo kruti in brezsrčni ljudje.

Pisatelj Makuc uporablja veliko metafor, primer, nasprotij, uporablja tudi sleng, svoja besedila začini s humorjem, z dvogovorom pa poživi dogajanje. S takim slogom pisanja se do sedaj še nisem srečala, saj nobena od knjig, ki

sem jih prebrala, ni imela tako posebnega jezika. Čeprav je tudi slog pisateljice Janje Vidmar zanimiv, ga Makučev po mojem mnenju prekaša. V zgodbah iz knjige *Oči* pa mi niso bili všeč preveč nazorni opisi krutih dogodkov.

Z nasiljem in mučenjem se srečamo vsak dan, že od otroštva. Gledamo ga že v risankah, na televiziji, nekateri morajo prenašati nasilje celo doma, vendar pa je glavno sporočilo zgodb, da nasilja ne smemo širiti, ampak ga moramo ustaviti. Nikoli se ne smemo nad nikomer znašati. Pa naj bo to človek, žival ali majhna rastlina.

Učenka osmega razreda pa je takole razmišljala:

Drejc je pripovedovalec z največ čustvi. Ivč je najstarejši, najpogumnejši in najbolj krut. Frenk je včasih svojeglav in naiven. Joc je največkrat žrtev vsega, a Rus je najmlajši, podrejeni. Najbrž ne bi bili dobra klapa, če ne bi bili v vseh pomenih besede tako različni. A fantje se ravno zaradi teh razlik vedno dokazujejo.

Ob branju zgodb je moj želodec večkrat naredil salto in jaz sem redno hodila na svež zrak. A krutosti se ne dogajajo samo danes. Že v zgodovini so se pojavili različni psihopati kot na primer Hitler. [...] Prebrala sem že veliko knjig in v vsaki je bilo na svojevrsten način predstavljeno nasilje. Najbolj mi je bila všeč zbirka knjig *Pesem ledu in ognja*, v kateri so štiri dolge zgodbe, ki se povezujejo in te seznani z vsem tistim, pred čimer si si prej zatiskal oči. Čeprav se zgodba dogaja v srednjem veku in v izmišljenem svetu, se iz nje lahko veliko naučiš, v nekaterih delčkih pa je celo podobna zgodbam iz knjige *Oči*. Nasilje je predstavljeno skozi vojno in bitke in ravno ob tem sem se zamislila. Kako to, da se mi tisto ni tako zagnusilo, kot to, kar sem brala v knjigi *Oči*? Najbrž sem tudi našla odgovor. Fantje so stari toliko kot jaz, nekateri malo starejši, drugi malo mlajši. Ne morem si predstavljati, da bi kaj takega počela jaz ali pa moji sošolci. Veliko že vem o prvi in drugi svetovni vojni ter kmečkih uporih. Pri tem pa so večinoma sodelovali odrasli ljudje. Zdelo se mi je nekako normalno. V tistih knjigah tudi niso bili tako podrobno opisani prizori mučenja drugih, zabadanje mečev v nasprotnike. Mislim, da bi lahko Andrej Makuc malo poenostavil dogodke. Večina bi jih tako lažje brala, on pa bi bil bolj priljubljen pisatelj, saj je njegov jezik osupljivo dober.

3.4 Kaj so na pripravi na tekmovanje pridobili učenci in kakšen je bil njihov pogled na besedilo ob koncu tekmovanja?

Delo *Oči* je bilo težko za branje in analizo. Učenci so odkrili, da besedilo ne prinaša samo tistega, kar so najprej opazili. Razmišljali so o tem, da je Andrej Makuc opisal dogodke tako nazorno, da se mučenje človeku upre. Učenci so začeli razumevati knjigo kot protest proti mučenju živali in nasilju nasploh. Dobro so se naučili izraziti svoja čustva, ki so se jim prebujala ob branju knjige. Odkrili so, da pisatelj prikaže tudi pristno ljubezen do živali in neskajeno prijateljstvo živali in človeka, da otroci, ki so nasilni nad živalmi, v sebi prav dobro čutijo nelagodje, tesnobo, strah in da se z mučenjem ne strinjajo. Pa vendarle to počnejo. Spoznali so, da je pozitivnih opisov v knjigi celo več kot tistih, ki nas ranijo, pretresejo, in da jih pisatelj tako potegne v zgodbo, da bi najraje posegli v dogajanje. Učenka naše šole, ki je bila najboljša v državi, je v svojem spisu zapisala, da je pisatelj Makuc njen vzornik:

»Andrej Makuc je nedvomno umetnik. Sama bi bila rada podobna njemu. Postal je moj vzornik. Njegov jezik in izbira besed sta neponovljiva. Njegov slog pisanja izraža veliko ljubezen do literature. Kljub temu, da je sporočilo skrito med vrsticami, me je knjiga *Oči* veliko bolj prepričala kot knjiga Janje Vidmar.« Učenci, ki so si na začetku želeli lahke literature, kakšnega ljubezenskega romana ali pa kakšne napete zgodbe, kakor so izjavili na začetku tekmovanja, so spoznali, da so se ob knjigah srečali s problemi, ki so se jih dotaknili. Trdili so tudi, da še niso prebrali nobene mladinske knjige, v kateri bi bil jezik tako dovršen, kot je v Makučevi.

V enem od svojih razlagalnih spisov je naša najboljša tekmovalka takole zapisala:

Knjiga Andreja Makuca *Oči* nam odpre srce in oči, da lahko z obema vidimo tisto, za kar smo bili pred tem slepi kot krti. Verjamem, da se vsak izmed nas globoko v podzavesti zaveda vseh teh tegob, ki nam jih je razgalil Andrej Makuc. Kajti, ko sem brala to knjigo, sem imela občutek, kot da bi mi nekdo segel v glavo in iz nje potegnil skrbno izoliran paket ter mi ga vrgel pod nos. In zdaj ga imam tu pred očmi, črno na belem, in solze mi lezejo v oči. Ker me je sram, da pripadam ljudem, ki so tako brezčutni, da so se sposobni brutalno znašati nad živalmi. Nenadoma postanem tudi jezna. V meni vre toliko različnih občutkov, da se čudim, zakaj še ne eksplodiram. Vse se mi zagabi: ljudje, mučenje, meso ... In moram priznati, da je Andrej Makuc dosegel tisto, kar mnogo ljudem pred njim ni uspelo. Namreč, da bi se nam vse te nečednosti tako uprle, da jih v nobenem primeru ne bi tudi sami naredili. Nasprotno: postavili bi se na stran živali in se bojevali proti samim sebi – iztrebljevalcem.

Knjiga me je pretresla, šokirala, užalostila, razjezila. Živali iz knjige so se mi zasmilile, kot da bi v resnici obstajale. Želela sem zleteti v papir, v črke, v dogajanje ter pobožati psico Negro in ji reči, da bo še vse v redu, pa čeprav bi bila to laž. Želela sem zlesti v stavke in klofniti lvča, da bi se vendarle spametoval in pustil ubogo miško pri miru. Želela sem omogočiti konju beg v svobodo in Drejcu izbiti trmo iz glave, da ne bi bil tako vztrajen pri svojem mnenju in bi pustil žabe v njihovi mlaki. Želela sem spremeniti vse. A če bi spremenila vse, ne bi hkrati naredila ničesar.

Andrej Makuc je s to knjigo začel nekakšen protest proti mučenju živali in strinjam se z njim. On sam ne more spremeniti našega mišljenja. To lahko storimo le mi sami. On nas lahko k temu le spodbudi, nas razsvetli, da nam postane jasno, kako grozno je trpljenje živali.

Drejc in njegovi prijatelji morajo preizkusiti in videti vse. Na žalost tudi grde stvari. Iz pripovedi je jasno razvidno, da se jim mučenje gnusi. »Jaz ne bi delal tega,« pravi Rus in »Hudič, zasmilil se nam je!« ugotovi Drejc. A zakaj vseeno to počno? Da bi se dokazali? Ker mislijo, da so bolj podobni odraslim? Se počutijo starejše? Da ne bi izpadli mevže? Ne vem.

4. Za zaključek k letošnjemu Cankarjevemu tekmovanju

Z učenci smo ugotovili, da pisatelj ni na strani nasilja, saj opisuje tudi tako tenkočutne in pristne odnose med človekom in živaljo, kot jih srečamo v malokateri literaturi. Edini problem vidim v zrelosti učencev za takšno literaturo. Pisatelj Makuc ni razmišljal, kdo bo bral njegovo knjigo. Izbrana je bila za osmi in deveti razred, ker je bila uvrščena med mladinsko literaturo. V osnovni šoli eno leto lahko pomeni veliko razliko v zrelosti učenca. To opazimo pri vsakem Cankarjevem tekmovanju. Pri branju knjige in razbiranju

sporočila so imeli učenci osmih razredov večje težave kot učenci devetih razredov. Učenka iz devetega razreda, ki je najbolj razmišljala o knjigi in je osvojila tudi prvo mesto v državi, pa je zrelejša od svojih vrstnikov.

Makučeva knjiga *Oči* je kakovostno literarno delo. Pisatelj je inovativen, njegov slog pisanja je neverjeten in neponovljiv. Svoje učence sem vodila od prvih občutkov ob besedilu k temu, da so v njem našli še druga sporočila in da so videli celoto, a je bilo kljub temu večini učencev branje knjige naporno in včasih neprijetno. Vsak učenec je svet zase in vsak doživi knjigo na svoj način. Učitelj ga lahko vodi in opozori še na druge stvari, a učenčev prvi vtis ostane. Spoštujem svoje učence in vem, da znajo zelo pametno razmišljati. Kot mentorica jih lahko opozarjam na stvari, ki jih sami niso opazili, nikoli pa ne bi hotela trditi, da ni dobro tisto, kar so ob delu občutili in izrazili. Zato se mi zdi prav, da se za takšno tekmovanje, na katerem sodelujejo učenci celotne države, izbere knjiga, ki jo sprejme širša množica bralcev. Res je, da je Cankarjevo tekmovanje prostovoljno, vendar si učenci na njem želijo sodelovati ne samo zaradi štipendij in priznanj, ampak tudi zaradi lastne ambicioznosti, vedoželjnosti in želje po napredovanju.

Knjiga Andreja Makuca *Oči* je bila najtežja knjiga v mojem dolgoletnem delu z učenci, ki sem jih pripravljala na Cankarjevo tekmovanje. V njej smo našli mnogo lepega, občudovali smo pisateljeve opise odnosov med živalmi in ljudmi, opise fantovske družine in njihovih pustolovščin, opise narave in jezik. Ko zaključujem Cankarjevo tekmovanje, mi ostaja spoznanje, da so učenci veliko napredovali, da je bilo delo zelo zanimivo, da smo se pogovorili o stvareh, o katerih se drugače ne bi in da je bilo vredno vložiti veliko truda.

5. Povzetek

Številne polemike ob izboru knjig za Cankarjevo tekmovanje so razgibale slovensko javnost v razmišljanju, katere knjige so primerne za šolsko branje. Mnenja strokovnjakov, staršev, učencev, učiteljev in drugih udeležencev polemike so si nasprotovala, vplivala pa so tudi na delo pri pripravi na tekmovanje. Ko smo z učenci besedilo dobro spoznali, smo v njem odkrili kvalitetno literarno delo, saj je pisatelj inovativen, njegov slog pisanja pa je neponovljiv. Delo je bilo težko za obravnavo zaradi prizorov nasilja, ki so učence sprva zelo motili, šele kasneje pa so spoznali, da pisatelj ni na strani nasilja in da jih vodi od takšnih dejanj k pristinim odnosom do živali, narave in do ljudi. Delo je za obravnavo v osnovni šoli zelo zahtevno, saj večina učencev še ni zrelih za takšno literaturo, zahteva pa tudi zelo dobrega učitelja mentorja, ki jih usmerja k razmišljanju o stvareh, o katerih se drugače ne bi pogovarjali.

↙ POVZETEK

V članku predstavljam polemike v javnosti ob izboru knjige Andreja Makuca *Oči*, stališče avtorja knjige do problematike, kako so knjigo sprejeli učenci 8. in 9. razreda ter delo z njimi pri pripravi na Cankarjevo tekmovanje.

↙ Viri in literatura

- Borko, Manca: Knjiga za žvečenje: Tekmovanje. Čeprav je kakovostna, so knjigo umaknili zaradi pisem sedmih šol. *Zurnal24.si*, 28. 9. 2011.
- ali: <http://www.zurnal24.si/knjige-za-zvecenje-clanek-136323>
- Dominko, Tanja: Odmavno Cankarjevo priznanje. *Radio Ognjišče*, 12. 10. 2011, ob 20.17.
- ali: <http://radio.ognjisce.si/sl/123/utrip/5602/>
- Ena Konservativka??: Pornografija za Cankarjevo tekmovanje v OŠ. *Med.Over. Net.forum*, 27. 7. 2011.
- ali: <http://med.over.net/forum5/read.php?65,7084753>
- Kastelic, Lovro: Dežurne moralistke nad Na zeleno vejo. Knjiga Andreja Predina je bila nominirana tudi za nagrado večernico. Njegovo knjigo Na zeleno vejo so umaknili s seznama za Cankarjevo priznanje. *Slovenske novice*, 22. 9. 2011. Str. 2, 3.
- ali: http://www.zrss.si/pdf/230911101829_slovenskenovice-22sept2011-http_www.zrss.si_medijskeobjave_dokument_pdf_mo220911.pdf
- Makuc, Andrej: *Oči*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2001. (Zbirka Najst).
- Ministra Lukšiča pozivajo, naj knjige umakne. Ženska zveza NSi: Knjige za tekmovanje v znanju materinščine so neprimerne. *Novice Planet Siol .net*, 16. 9. 2011.
- ali: http://www.siol.net/novice/slovenija/2011/09/knjige_za_tekmovanje_v_znanju_materinscine_po_oceni_zenske_zveze_nsi_neprimerne.aspx
- Plahuta Simič, Valentina: Afera Cankarjevo priznanje. Knjigi sta predvsem prezahtevni: Milena Mileva Blažič o spornih knjigah za Cankarjevo priznanje. *Delo*, 29. 9. 2011.
- ali <http://www.24kul.si/?id=977>
- Plahuta Simič, Valentina: Komisija je prepričana, da ni naredila napake. *Delo*, 29. 9. 2011. ali: http://www.zrss.si/docx/300911080838_delo_29_9.docx
- Posvet o tekmovanju za Cankarjevo priznanje. Ljubljana, petek, 11. 11. 2011.
- Vidmar, Janja: *Debeluška*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008. (Zbirka Domače branje Knjiga pod nosom).
- Župan, Mojca: Ne bi smeli žrtvovati ustvarjalnosti. *Šolski razgledi VX/20* [16. 12. 2011]. Str. 6.
- Žišt, Franja: Cankarjevo tekmovanje. *Večer*, 11. 10. 2011. Str. 13.
- ali http://www.zrss.si/doc/121011201151_cankarjevo.doc_vecer_11_10.doc